

ดนตรี

ม.๔

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

รศ.ลำไย คำโหมง

รศ. วาที่ ร.ต. ดร.ณรงค์ชัย ปิฎกรัษต์

ผศ.มณฑา กิมทอง

นายชนินทร์ พุ่มศิริ

ผู้ตรวจ

รศ. ดร.เดชน์ คงอัม

ผศ. ดร.คมสันต์ วงศ์วรรณ

ดร.ณิชา พัฒนานนท์

บรรณาธิการ

ดร.มนัส แก้วบุชา

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๗

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวนพิมพ์ ๑๕,๐๐๐ เล่ม

ISBN : 978-616-606-030-0

รหัสสินค้า ๓๔๑๕๐๑๔

คำนำ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ มุ่งส่งเสริมพัฒนาให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะ รู้จักชื่นชมความงาม มีสุนทรียภาพ ความซาบซึ้ง ซึ่งย่อมจะมีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้เรียน เพราะกิจกรรมทางศิลปะจะช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม ตลอดจนการนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง

การจัดทำหนังสือเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เพื่อให้สะดวกแก่การจัดการเรียนการสอน รวมทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติวิชา จึงจัดทำหนังสือเรียนแยกเป็น ๓ เล่ม คือ หนังสือเรียนสาระทัศนศิลป์ ๑ เล่ม สาระดนตรี ๑ เล่ม และสารนาฏศิลป์ ๑ เล่ม ซึ่งทางครูผู้สอนและสถานศึกษาสามารถเลือกนำไปใช้จัดการเรียนการสอนได้ตามความเหมาะสม

สำหรับหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ดนตรี เล่มนี้ เนื้อหาสาระได้เรียบเรียงตรงตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เพื่อเสนอองค์ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นแก่ผู้เรียน ซึ่งในแต่ละหน่วยการเรียนรู้มีการระบุ **ตัวชี้วัดระหว่างทาง** และ **ตัวชี้วัดปลายทาง** ที่สถานศึกษาสามารถนำไปปรับใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล

นอกจากนี้ ยังนำเสนอเรื่องน่ารู้ต่าง ๆ อยู่ในกรอบ Music Corner และเกร็ดศิลป์ ตลอดจนเสนอแนะกิจกรรมศิลป์ปฏิบัติและกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เพื่อให้ผู้เรียนนำไปปฏิบัติจริง อันจะนำไปสู่การบรรลุตัวชี้วัดและบรรลุสมรรถนะสำคัญทั้ง ๕ ด้าน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากธรรมชาติของสาระดนตรีเน้นทักษะปฏิบัติ ดังนั้น การศึกษาสาระนี้ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดี จำเป็นที่ผู้เรียนพึงลงมือปฏิบัติจริง แสดงจริง เพื่อจะได้มีทักษะ ฝีมือ และความชำนาญ รวมทั้งต้องรู้จักแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากภูมิปัญญา ศิลปิน นักดนตรี ที่มีกระจายอยู่ในแต่ละท้องถิ่นด้วย ก็จะช่วยให้ได้รับประสบการณ์มากขึ้น

คณะผู้เรียบเรียงคาดหวังว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำไปใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะของสถานศึกษาทุกแห่ง ช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ มีทักษะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตลอดจนบรรลุผลสัมฤทธิ์ตามที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้

คณะผู้เรียบเรียง

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้ที่

๑

ความงามของดนตรี

๑-๑๐

- สุนทรียศาสตร์ ๒
- ปัจจัยในการสร้างสรรค์ผลงานดนตรีไทย ๖
- บทบาทของดนตรีไทยในการสะท้อนสังคม ๙
- กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ๙
- สรุปสาระสำคัญ ๑๐

หน่วยการเรียนรู้ที่

๒

ความรู้พื้นฐานด้านดนตรีไทย

๑๑-๓๒

- คุณค่าและความสำคัญของดนตรีไทย ๑๒
- ดนตรีไทยในแต่ละยุคสมัย ๑๓
- ลักษณะเด่นของดนตรีไทย ๒๑
- ประวัติศาสตร์คีตกรรมด้านดนตรีไทย ๒๙
- กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ๓๑
- สรุปสาระสำคัญ ๓๒

หน่วยการเรียนรู้ที่

๓

วงดนตรีไทย

๓๓-๕๒

- ประเภทของวงดนตรีไทย ๓๔
- แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมดนตรีไทย ๔๔
- กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ๕๑
- สรุปสาระสำคัญ ๕๒

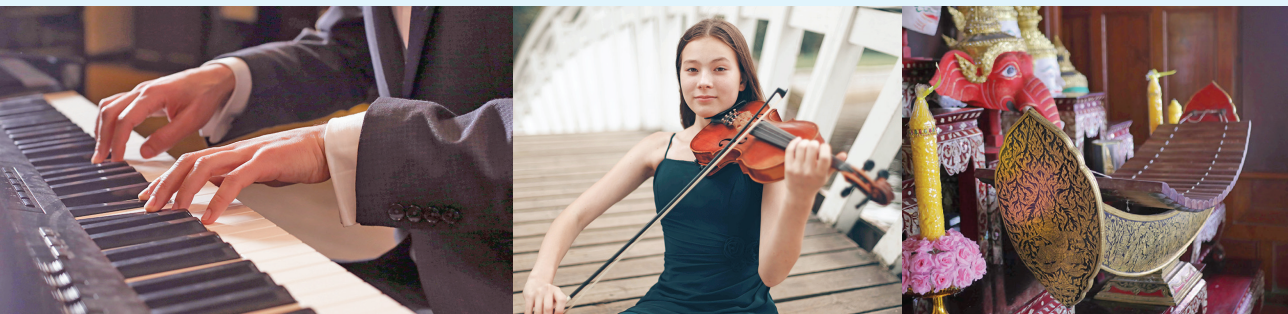
หน่วยการเรียนรู้ที่

๔

การปฏิบัติดนตรีไทย

๕๓-๗๔

- มาตราเสียงของดนตรีไทย ๕๔
- ทำนองของดนตรีไทย ๕๔
- จังหวะของดนตรีไทย ๕๕
- โน้ตเพลงไทย ๕๖
- การเลือกเครื่องดนตรีไทยและเทคนิคการบรรเลง ๕๙
- การบรรเลงดนตรีไทย ๖๔
- การขับร้องเพลงไทย ๖๕
- กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ๗๓
- สรุปสาระสำคัญ ๗๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑๒	ความงามของดนตรีสากล	๙๕-๙๐
	ปัจจัยในการสร้างสรรค์ผลงานดนตรีสากล	๙๖
	บทบาทของดนตรีสากลในการสะท้อนสังคม	๙๗
	กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๙๙
	สรุปสาระสำคัญ	๙๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑๓	ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับดนตรีสากล	๙๑-๑๐๖
	วิวัฒนาการของดนตรีสากล	๙๒
	ประวัติสังคีตกรรมด้านดนตรีสากล	๑๐๐
	กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๑๐๕
	สรุปสาระสำคัญ	๑๐๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑๔	วงดนตรีสากล	๑๐๗-๑๑๔
	ประเภทของวงดนตรีสากล	๑๐๘
	วงดนตรีพื้นบ้าน	๑๑๖
	กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๑๑๗
	สรุปสาระสำคัญ	๑๑๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑๕	การปฏิบัติดนตรีสากล	๑๑๙-๑๓๔
	การเลือกปฏิบัติเครื่องดนตรีสากลและเทคนิคการบรรเลง	๑๒๐
	การขับร้องเพลงสากล	๑๒๙
	กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๑๓๗
	สรุปสาระสำคัญ	๑๓๘

หน่วยการเรียนรู้ที่

ความงามของดนตรี

ดนตรีเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่มีมนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยการเลียนแบบเสียงจากธรรมชาติ หรือสร้างสรรค์ขึ้นจากจินตนาการของผู้สร้างสรรค์แล้วถ่ายทอดให้มนุษย์ได้รับรู้ รับฟัง และสืบทอดต่อกันมาจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง ความงามของดนตรีไทยจัดได้ว่าเป็นผลงานวิจิตรศิลป์แขนงหนึ่งที่ช่วยจรรโลงโลกให้สดใสและเป็นศิลปะสากลที่ทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชาติสามารถเข้าถึงความงามได้โดยผ่านทาง การดู การฟัง และเป็นศิลปะที่มีคุณค่าต่อมนุษย์ในการปรุงแต่งชีวิตให้มีความสุข ผ่อนคลายอารมณ์ก่อให้เกิดความอึดอเมใจ

ดนตรีไทยจึงมีสุนทริยรส ความงาม ความไพเราะ และมีการสร้างสรรค์สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ตัวชี้วัด

มฐ. ศ ๒.๑ ม.๔-๖/๓

- อธิบายเหตุผลที่คนต่างวัฒนธรรมสร้างสรรค์งานดนตรีแตกต่างกัน

มฐ. ศ ๒.๒ ม.๔-๖/๔

- อธิบายบทบาทของดนตรีในการสะท้อนแนวความคิดและค่านิยมที่เปลี่ยนไปของคนในสังคม

สาระการเรียนรู้แกนกลาง

- ปัจจัยในการสร้างสรรค์ผลงานดนตรีในแต่ละวัฒนธรรม
- บทบาทดนตรีในการสะท้อนสังคม

๑.สุนทรียศาสตร์

สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) มีเนื้อหาสาระว่าด้วยการศึกษาเรื่องมาตรฐานของความงามในเชิงทฤษฎีอันเกี่ยวกับประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ กฎเกณฑ์ทางศิลปะ สุนทรียศาสตร์นับเป็นแขนงหนึ่งของปรัชญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาคคุณค่า ความงาม ในสมัยก่อนวิชานี้เป็นที่รู้จักในรูปของวิชาทฤษฎีแห่งความงามหรือปรัชญาแห่งรสนิยม

๑.๑ ความหมาย

สุนทรียศาสตร์ เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต ประกอบด้วยคำว่า “สุนทรีย” แปลว่า ความงาม ความดี สมกับคำว่า “สฤต” แปลว่า ความรู้หรือวิชา ดังนั้น สุนทรียศาสตร์ จึงหมายความว่า วิชาที่ว่าด้วยความดี ความงาม หรือความไพเราะ และสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ทำให้เกิดความรู้สึกต่าง ๆ เช่น เพลิดเพลิน สนุกสนาน ปิติยินดี อิ่มเอมใจ พอใจ เศร้าโศก ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Aesthetics” เป็นคำที่มาจากภาษากรีกว่า “Aisthetikos” หมายถึง วิชาปรัชญาสาขาหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความงาม และการรับรู้คุณค่าของความงาม หรือสิ่งที่งดงาม ซึ่งยึดหลักความคิดพื้นฐานว่า “ศิลปะนั้นสร้างขึ้นเพื่อศิลปะ มิได้สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อื่น” การจะเข้าถึงได้ต้องอาศัยประสาทสัมผัสด้วยตนเอง และต้องเป็นความรู้สึกบริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกภายใน ไม่ต้องการผลตอบแทนใด ๆ เช่น เวลาที่ได้เห็นดอกไม้ที่มีสีสวย มีกลิ่นหอม มีโอกาสได้สัมผัสและสูดดมกลิ่นก็จะเกิดความสุขใจ จัดเป็นสุนทรียะ แต่ถ้าเมื่อใดที่นึกถึงการนำดอกไม้ดอกนั้นไปทำประโยชน์อื่น ๆ เช่น นำไปจัดเป็นช่อเพื่อจำหน่ายจนเกิดเป็นผลประโยชน์ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้นจะไม่เรียกว่า “สุนทรียะ”

เสียงของดนตรีไทยมีผลต่อการปรุงแต่งจิตใจของมนุษย์ให้มีจิตใจที่ดียิ่งขึ้น เกิดความรู้สึกที่ผ่อนคลาย และดนตรียังช่วยให้สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนดำรงอยู่

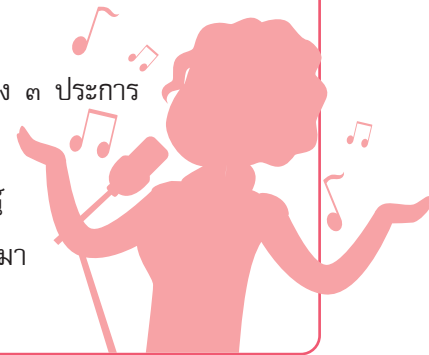
ศิลปะทุกแขนงจัดว่าเป็นสุนทรียศาสตร์ทั้งสิ้น โดยแต่ละแขนงประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ

๑) สื่อ ศิลปะทุกแขนงต้องอาศัยสื่อในการถ่ายทอด เพื่อให้ผู้รับสามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสต่าง ๆ เช่น ทัศนศิลป์ใช้ภาพเป็นสื่อ สามารถรับรู้ได้ด้วยการดู นาฏศิลป์ใช้ลีลาท่าทางเป็นสื่อ สามารถรับรู้ได้ด้วยการดูและการฟัง ส่วนดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ หรือโสตศิลป์ใช้เสียงเป็นสื่อ สามารถรับรู้ด้วยการฟัง

๒) เนื้อหา เป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง เช่น เนื้อหาทางทัศนศิลป์ คือ ภาพหรือผลงานที่ศิลปินสร้างขึ้น เนื้อหาทางนาฏศิลป์ คือ การแสดงชุดต่าง ๆ ส่วนดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ หรือโสตศิลป์ คือ เครื่องดนตรี บทเพลง ทำนองเพลง ทำนองร้อง

๓) สุนทรียธาตุ คือ องค์ประกอบหลักของศิลปะแต่ละแขนง ๓ ประการ คือ ความงาม ความน่าดูน่าฟัง และความเป็นเลิศ

๔) ศิลปินธาตุ ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด ความรู้ ประสบการณ์ ความเฉลียวฉลาดและความสามารถ ซึ่งมีอยู่ในตัวผู้ที่เป็นศิลปิน แล้วนำมาสอดแทรกลงในงานศิลปะที่ศิลปินสร้างหรือแสดงออก

๑.๒ สุนทรียศาสตร์ทางดนตรี

ดนตรีจัดเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยอาศัยเสียงเป็นสื่อในการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกของศิลปิน ให้ผู้ที่ได้ยิน ได้ฟัง ได้รับรู้ และเกิดอารมณ์ความรู้สึกเคลิบเคลิ้ม คึกคะนอง ฮึกเหิม โศกเศร้า สนุกสนาน บั่นเทิน หรือเกิดอารมณ์สะท้อนใจ เสียงดนตรีเป็นเสียงที่นักประพันธ์ได้นำมาเรียบเรียงเป็นบทเพลงอย่างมีศิลปะ มีความไพเราะ ผสมกลมกลืน สอดประสาน กันอย่างเหมาะสมตามหลักวิชาดนตรี ประกอบด้วย

๑) เสียง คือ สิ่งที่มากระทบโสตประสาททำให้ผู้ฟังได้ยิน มีหลายลักษณะ คือ สั้น-ยาว เบา-แรง สูง-ต่ำ ดัง-เบา เสียงจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของดนตรี เพราะถ้าไม่มีเสียงผู้ฟังก็จะไม่สามารถรับรู้ถึงอารมณ์หรือความรู้สึกที่นักประพันธ์ต้องการถ่ายทอดได้ คุณสมบัติของเสียงประกอบด้วยระดับเสียง ความสั้น-ยาว และกระแสเสียง

๒) ทำนอง คือ เสียงลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ สูง-ต่ำ และ สั้น-ยาว ที่ผู้ประพันธ์นำมาเรียบเรียงให้ต่อเนื่อง ผสมผสานกันได้อย่างกลมกลืน ส่วนของทำนองเพลงนี้เป็นส่วนที่ทำให้ผู้ฟังประทับใจและจดจำได้ดี โดยแต่ละทำนองเพลงมีความแตกต่างกัน แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ทำนองร้อง (ทางร้อง) และทำนองบรรเลง (ทางเครื่อง)

๓) **จังหวะ** หมายถึง การแบ่งช่วงระยะความสั้น-ยาว ของทำนองเพลงให้มีสัดส่วนเท่า ๆ กัน โดยใช้เครื่องดนตรีประเภทเครื่องกำกับจังหวะ ได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง และ

การบรรเลงดนตรีประสานเสียงจะต้องเลือกเสียงของเครื่องดนตรีที่จะนำมารวมกลุ่มให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ดนตรี

กลองต่าง ๆ ซึ่งจังหวะที่ใช้ในเพลงไทย ได้แก่ จังหวะสามัญ จังหวะฉิ่ง และจังหวะหน้าทับ

๔) **พื้นผิวและการประสานเสียง**
พื้นผิวในทางดนตรี หมายถึง ลักษณะหรือรูปแบบของเสียงโดยรวมของเครื่องดนตรีแต่ละชนิด ส่วนการประสานเสียง หมายถึง การนำเสียงหลาย ๆ เสียง หรือโน้ตหลายตัวมารวมกลุ่ม เพื่อบรรเลงสอดประสานไปพร้อม ๆ กันในแนวตั้งหรือแนวดิ่ง เพื่อสนับสนุนแนวทำนองหลักให้เด่นขึ้น

เกร็ดศิลป์

กรับ : เครื่องกำกับจังหวะที่สำคัญไม่แพ้ฉิ่ง

กรับ เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้กำกับจังหวะ ใช้ตีให้ผิวกระทบกันทางด้านแบน จะเกิดเป็นเสียงดัง กรับ กรับ กรับ สำหรับกรับที่ใช้อยู่ในวงดนตรีไทยมีอยู่หลายแบบ เช่น กรับคู่ กรับพวง กรับเสภา กรับจัดเป็นเครื่องดนตรีที่เก่าแก่ชนิดหนึ่ง สันนิษฐานว่าพัฒนามาจากการปรบมือของมนุษย์ และเมื่อปรบมือเป็นระยะเวลานานเสียงปรบมืออาจเบาลง หรือเกิดอาการเจ็บมือ รวมทั้งเห็นว่า เมื่อนำไม้มาเคาะกันทำให้เกิดเสียงไพเราะขึ้น จึงมีการนำไม้มาเคาะกันแทนการปรบมือ ซึ่งก็ช่วยเพิ่มสีสันของเสียงในการเล่นดนตรีมากขึ้น ภายหลังจึงได้นำไม้มาเหลา ชัด กลา เพื่อให้เกิดความสวยงามและความสะดวกในการใช้งาน

กรับทำด้วยไม้ไผ่ผ่าซีก เหลาให้เรียบและเกลี้ยงไม้ให้มีเสียง มีรูปร่างตามซีกไม้ไผ่ มีความหนาตามขนาดของเนื้อไม้ ยาวประมาณ ๔๐ เซนติเมตร คู่หนึ่งมี ๒ อัน

สำหรับกรับเสภานิยมทำด้วยไม้ชิงชัน เหตุที่โบราณนิยมใช้ไม้ชิงชันเพราะเป็นไม้ที่มีแก่นแน่น เสียงดี โดยธรรมชาติ และมีเสียงแกร่ง โดยไม้ที่จะนำมาทำกรับต้องเป็นไม้ท่อนเดียวกันทั้ง ๔ อัน เพราะต้องการให้มีระดับเสียงเดียวกัน เท่ากัน และเหมือนกัน ลักษณะการจับกรับจับเสภา ผู้ชั้บกรับใช้วิธีถือกรับมือละคู่ ชั้บทั้งสองมือให้กรับแต่ละข้างสอดแทรกกระทบกัน และเข้าจังหวะกับเสียงของผู้ขับเสภา

๑.๓ การรับรู้ความงามของดนตรี

ดนตรีเป็นศิลปะที่เกี่ยวข้องกับเสียง ความงดงามของดนตรีก็คือ ความไพเราะที่สามารถสัมผัสได้ด้วยโสตประสาท โดยเพลงแต่ละเพลงจะไพเราะหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถของนักประพันธ์เพลง คุณภาพของเครื่องดนตรี ความสามารถของผู้บรรเลงหรือผู้ขับร้อง และความรู้ความเข้าใจ หรือประสบการณ์ด้านดนตรีของผู้ฟัง

สิ่งที่กล่าวมาล้วนเป็นนามธรรม ไม่สามารถจับต้องได้เหมือนศิลปะแขนงอื่น ๆ การจะเข้าถึงได้จึงต้องใช้โสตประสาทสัมผัสเท่านั้น เมื่อโสตประสาทได้รับรู้จะส่งผ่านไปยังระบบสมอง เพื่อกลั่นกรอง วิเคราะห์ โดยผสมผสานกับความคิด อารมณ์ และความรู้สึก รวมถึงความรู้และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

ดังนั้น การรับรู้ถึงความงาม ความไพเราะ หรืออารมณ์เพลงของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกัน ไม่เหมือน และไม่เท่าเทียมกัน การรับรู้ความงามของดนตรีจึงเป็นการยากที่จะเข้าถึงได้ หากผู้ใดที่ต้องการจะเข้าถึงดนตรีจึงจำเป็นต้องอาศัยหลักการต่อไปนี้

๑. ศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานของบทเพลงที่ฟังว่า ผู้ประพันธ์ต้องการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกใด เป็นเพลงลักษณะใด มีโครงสร้างอย่างไร

๒. ศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับเสียงของเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ เพื่อสามารถจำแนกและรับรู้ได้ดีขึ้น

๓. ตั้งใจฟังเพลง เพราะการฟังเพื่อให้เกิดการรับรู้ถึงความงามของดนตรีจำเป็นต้องใช้สมาธิ ผู้ฟังไม่ควรปล่อยใจละจากเสียงเพลงที่รับฟัง

๔. จัดลำดับการฟัง เพราะการฟังให้เกิดการรับรู้เป็นการเลือกฟังตามความพอใจ ไม่มีการกำหนดลำดับที่แน่นอนว่าจะเลือกฟังสิ่งใดก่อนสิ่งใดหลัง เช่น ผู้ฟังบางคนอาจต้องการฟังท่วงทำนองโดยรวมก่อนที่จะฟังเสียงเครื่องดนตรีแยกเฉพาะบางชนิด หรือบางคนต้องการฟังเพื่อหาความหมายของเพลงก่อนค่อยฟังท่วงทำนอง

๕. มีอารมณ์ร่วมกับเสียงเพลงที่ฟัง เพราะจะช่วยให้เกิดการรับรู้ได้เร็วและชัดเจน

๖. ฟังซ้ำหลาย ๆ ครั้ง เพราะจะช่วยให้ผู้ฟังเกิดการรับรู้ได้ดี

๗. ศึกษาเนื้อหาสาระของบทเพลงตาม

การตั้งใจฟังและมีอารมณ์ร่วมกับบทเพลง จะทำให้รับรู้ถึงความงามของดนตรีได้เป็นอย่างดี

๒. ปัจจัยในการสร้างสรรค์ผลงานดนตรีไทย

ศิลปะทุกแขนงเกิดขึ้นจากการคิด การประดิษฐ์ และการสร้างสรรค์ของมนุษย์แต่ละกลุ่ม แต่ละยุค แต่ละสมัย ดังนั้น ย่อมมีบริบท สภาพแวดล้อม และชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ศิลปะทุกแขนงจึงมีการเปลี่ยนแปลงและมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ดนตรีไทยก็เช่นกัน

ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น เสียงฟ้าร้อง ฟ้าผ่า เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างเครื่องดนตรีขึ้น

ปัจจุบันมีการพัฒนารูปแบบ การบรรเลงที่ต่างไปจากแบบแผนเดิม มีการนำเครื่องดนตรีสากลมาผสมผสาน มีการประพันธ์บทเพลงใหม่ที่มีลีลาจังหวะกระชับ สนุกสนาน หลากหลายรูปแบบ โดยปัจจัยที่ช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงานดนตรีไทย ได้แก่ ความเชื่อ ศาสนา วิถีชีวิต และเทคโนโลยี

๑) ความเชื่อ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความคิดและประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ในอดีตที่การศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่เจริญก้าวหน้า มนุษย์ใช้ชีวิต

อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพโดยใช้แรงงานมนุษย์และวัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ใกล้ตัว เครื่องมือ เครื่องทุ่นแรงก็เป็นแบบง่าย ไม่สลับซับซ้อน

ดังนั้น เมื่อเกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง ไฟป่า น้ำท่วม แผ่นดินไหว มนุษย์จึงมีความเข้าใจว่าเป็นเพราะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าพิโรธ บันดาลให้เกิดขึ้น เมื่อมีความเชื่อเช่นนั้น จึงพยายามหาวิธีที่จะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าพอใจ หายพิโรธ โดยการหาวัสดุ

พิธีแห่ขบวนแห่ขอฝน ในระหว่างการแห่จะมีการบรรเลงเครื่องดนตรีและการร่ายรำประกอบ

มาประดิษฐ์เป็นเครื่องดนตรี เพื่อใช้บรรเลงร่วมกับการขับร้อง ร่ายรำ เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอาจเป็นเหตุบังเอิญที่ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติเหล่านั้นก็กลับคืนสู่สภาวะปกติ หลังการบูชา จากความคิดและประสบการณ์ดังกล่าวได้พัฒนาเป็นความเชื่อและคำสั่งสอน สืบทอดต่อกันมาตามลำดับ เช่น พิธีแห่ขบวนแห่ขอฝน เป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ฝนตก จะได้มีน้ำไว้ใช้ในการทำการเกษตร

๒) ศาสนา เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดผลงานทางดนตรี จะเห็นได้ว่าทั้งดนตรีไทยและดนตรีสากลล้วนมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาทั้งสิ้น เช่น ศาสนาคริสต์ เริ่มจากการสวดมนต์ในโบสถ์แล้วพัฒนาการเป็นการขับร้องร่วมกับดนตรี ส่วนในศาสนาพุทธก็มีการนำดนตรีมาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น อุปสมบท เทศน์มหาชาติ

๓) วิถีชีวิต การดำรงชีวิตของมนุษย์มีได้มีเพียงอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคเท่านั้น ยังต้องมีสิ่งอื่น ๆ ที่ช่วยให้เกิดความรื่นเริง บันเทิงใจ ได้แก่ ดนตรี และนาฏศิลป์ จึงปรากฏผลงานเกี่ยวกับดนตรีและนาฏศิลป์หลากหลายรูปแบบที่นำมาใช้ในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานวันเกิด งานมงคลสมรส งานศพ งานเฉลิมฉลองในโอกาสต่าง ๆ

๔) เทคโนโลยี ในสมัยโบราณก่อนที่มนุษย์จะรู้จักการหลอมโลหะ เครื่องดนตรีที่ประดิษฐ์ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องตี ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความสามารถด้านเทคโนโลยี รู้จักการหลอมโลหะ จึงมีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีที่ทำจากโลหะ เช่น ฉิ่ง กลอง แตร

นอกจากนี้ ผู้คนจะรับรู้หรือฟังเพลงได้ก็ต้องไปนั่งดูการแสดงสด ทำให้ดนตรีไทยแพร่หลายในวงจำกัด ต่อมาเมื่อเริ่มมีการบันทึกแผ่นเสียงทำให้ดนตรีไทยมีความแพร่หลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศมีความก้าวหน้าอย่างมาก ทำให้เกิดการบันทึกเสียงในรูปแบบดิจิทัล และยังสามารถพัฒนาผลงานดนตรีให้เกิดรูปแบบใหม่ที่มีความหลากหลายมากกว่าเดิม เช่น การผสมผสานให้ดนตรีไทยบรรเลงร่วมกับดนตรีสากล หรือนำระบบดนตรีอิเล็กทรอนิกส์มาบรรเลงเพลงไทย

ดนตรีมีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน มนุษย์สามารถเลือกสรรดนตรีเหล่านั้นมาใช้กับงานในโอกาสต่าง ๆ ได้ตามความเหมาะสม

๓. บทบาทของดนตรีไทยในการสะท้อนสังคม

มนุษยชาติทุกเผ่าพันธุ์มีวัฒนธรรมด้านค่านิยมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับดนตรีมาตั้งแต่อดีตอยู่หลายอย่าง ซึ่งบางอย่างก็หายสาบสูญไปจากสังคมไทยแล้ว แต่บางอย่างก็ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างค่านิยมและความเชื่อที่เกี่ยวกับดนตรีไทย ดังนี้

๑) ค่านิยมของสังคม ดนตรีไทยนับเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ช่วยสะท้อนค่านิยมของผู้คนในสังคม ถ้าในช่วงใดที่ดนตรีไทยเฟื่องฟูมากนั้นก็แสดงให้เห็นว่าผู้คนมีค่านิยมให้ความสำคัญกับดนตรีไทย ทั้งนี้ ค่านิยมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงตามสภาพของสังคมที่เปลี่ยนไป

เช่น แต่เดิมสิ่งหนึ่งที่แสดงฐานะของบุคคลในสังคมก็คือการอุปถัมภ์วงดนตรีโดยเฉพาะข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่จะมีวงดนตรีเป็นของตนเอง แล้วนำมาแข่งขันประกวดกันว่าวงของท่านผู้ใดมีฝีมือเป็นเลิศ แต่ปัจจุบันค่านิยมแบบนี้ได้ลดน้อยถอยลงจนหมดไปในที่สุด

นอกจากนี้ ค่านิยมการฟังดนตรีไทยในสมัยก่อน นิยมฟังเพื่อความเพลิดเพลิน ช่วยกล่อมเกลาจิตใจ และด้วยวิถีชีวิตที่ไม่รีบเร่ง การบรรเลงดนตรีจึงบรรเลงได้ยาว มีการขับร้องเอื้อนเสียง ซึ่งแต่ละเพลงใช้เวลาานาน ผู้ฟังดนตรีไทยถือเป็นผู้มีรสนิยมดี แต่ปัจจุบันด้วยวิถีชีวิตที่เร่งรีบ ดนตรีไทยจึงถูกจำกัดเวลา ทำให้เพลงถูกตัดทอนให้สั้นลง ขณะเดียวกันเยาวชนรุ่นใหม่มองว่าดนตรีไทยเป็นเรื่องล้าสมัย คนที่ชอบดนตรีไทยถือเป็นคนหัวเก่า ทำให้เยาวชนรุ่นใหม่ห่างเหินไปจากดนตรีไทยมากขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ดนตรีไทยมีผู้สนใจน้อยลงไปเรื่อย ๆ

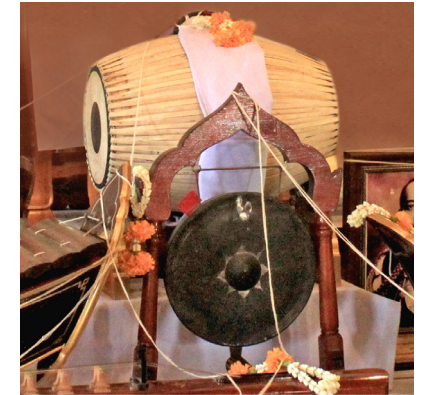
อย่างไรก็ตาม ในงานพิธีหรืองานที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ผู้คนยังมีความนิยมที่จะต้องมีดนตรีไทยประกอบอยู่ด้วย ไม่นิยมใช้ดนตรีตะวันตก

ทั้งนี้ ค่านิยมบางอย่างในการเล่นดนตรีไทยก็เปลี่ยนไปจากเดิม เป็นต้นว่า มีการนำเครื่องดนตรีตะวันตกมาเล่นประสมวงกับดนตรีไทย มีการใช้เครื่องดนตรีไทยบรรเลงเพลงสากลสมัยใหม่ หรือมีการประพันธ์เพลงไทยที่มีจังหวะเร็วขึ้น หรือมีท่วงทำนองสมัยใหม่ เพื่อให้เข้ากันกับลักษณะการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมปัจจุบัน

๒) ความเชื่อ ความเชื่อที่ปรากฏในสังคมมีอยู่หลายประการที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย ที่เห็นได้เด่นชัดก็คือ “ดนตรีไทยถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์” จึงต้องมีพิธีไหว้ครู ซึ่งหมายถึง การประสิทธิ์ประสาทวิทยากร หรืออนุญาติให้เริ่มเรียนวิชาดนตรีนั้น ๆ ได้ การบรรเลงดนตรีในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ต้องการความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์จึงต้องไหว้ครู นอกจากนี้ เครื่องดนตรีบางชนิดถือว่าเป็นเครื่องดนตรีที่เชื่อว่ามีครู เช่น ตะโพน ทั้งยังเรียกว่า “พระปรคนธรรพ” ด้วย “ตะโพนจึงเป็นเครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์” นับถือว่าเป็นบรมครูทางดุริยางคศิลป์” ดังนั้น ก่อนจะเริ่มการบรรเลงจึงต้องนำดอกไม้ และจุฑาบูชาครูตะโพนก่อนทุกครั้ง คนที่ไม่มีครูหรือคนที่มิใช่หนักดนตรีจะมาตีเล่นไม่ได้ ใครเดินข้ามตะโพนอาจได้รับอันตราย

เครื่องดนตรีบางอย่างมีความเกี่ยวข้องกับเทพดา เช่น ชาวอีสานบางส่วนเชื่อว่าเสียงแคนสามารถช่วยสื่อสารถึงแถนหรือเทวดาบนท้องฟ้าได้ หรือคนในท้องที่ภาคกลางบางแห่งถือว่า ถ้าจะเชิญเทพผู้ใหญ่หรืออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาในมณฑลพิธีจะต้องบรรเลงด้วยเพลงหน้าพาทย์

สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า สังคมยึดมั่นในระบบอาวุโส การมีสัมมาคารวะ ยึดถือความกตัญญูรู้คุณ ความมีระเบียบแบบแผน และถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน

ตะโพนเป็นเครื่องแทนพระปรคนธรรพในพิธีไหว้ครู และถือเป็นเครื่องควบคุมจังหวะที่สำคัญที่สุด

เกร็ดศิลป์

วงปี่พาทย์มอญ

วงปี่พาทย์มอญ เป็นวงดนตรีไทยประเภทหนึ่งที่มีความนิยมอย่างแพร่หลาย กระทรวงวัฒนธรรมได้ประกาศให้วงปี่พาทย์มอญขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ สาขาศิลปะการแสดง ประเภทดนตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๓ วงปี่พาทย์มอญนี้มีเครื่องดนตรี เช่น ปี่มอญ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม พ้องมอญวงใหญ่ พ้องมอญวงเล็ก ตะโพนมอญ เปิงมางคอก ฉิ่ง ฉาบใหญ่ ฉาบเล็ก โหม่งกระจัง วงดนตรีนี้ใช้บรรเลงหลายโอกาส ทั้งงานมงคล เช่น งานพิธีมงคล งานบุญ ประกอบการแสดงลิเก และใช้บรรเลงในงานอวมงคล (งานที่ไม่เป็นมงคล) ซึ่งเป็นงานทำบุญเกี่ยวกับศพ เช่น บรรเลงในงานสวดพระอภิธรรม งานฌาปนกิจศพ

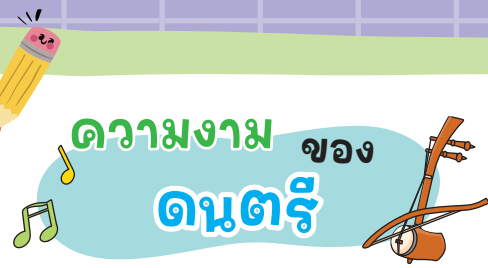
กิจกรรม การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

สมรรถนะสำคัญสำหรับผู้เรียน

ความสามารถด้าน	
✓ การคิด	✓ การสื่อสาร
✓ การใช้ทักษะชีวิต	○ การแก้ปัญหา
	✓ การใช้เทคโนโลยี

แบ่งกลุ่ม ทำกิจกรรม “ดนตรีไทย สะท้อนอะไรในสังคม” โดยเลือกเพลงที่ไทยที่นักเรียนคิดว่าเป็นที่นิยมในปัจจุบันหรืออดีต กลุ่มละ ๑ เพลง จากนั้นวิเคราะห์ว่า บทเพลงนั้นสะท้อนอะไรในสังคม ตามประเด็นที่ครูกำหนด เช่น ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา วิถีชีวิต เทคโนโลยี โดยสืบค้นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบทเพลง เช่น เนื้อหาของเพลง ผู้แต่ง ผู้ขับร้อง และสร้างแบบสำรวจออนไลน์ เพื่อสอบถามความคิดเห็นของคนใกล้ตัวหรือในโซเชียลมีเดีย แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ และสรุป จากนั้นนำเสนอด้วยการสร้างสถานการณ์จำลองให้ผู้ชมเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทเพลงกับสังคม โดยเลือกเทคโนโลยีที่สนใจเพื่อนำมาเป็นตัวช่วยในการนำเสนอ แล้วให้เพื่อนและครูร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการนำเสนอของนักเรียน

สรุป สาระสำคัญ

ความงาม ของ ดนตรี

สุนทรียศาสตร์ ทางดนตรี

ดนตรีเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจากการเลียนแบบธรรมชาติหรือจินตนาการขึ้น โดยใช้เสียงเป็นสื่อในการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก รับรู้ได้ด้วยโสตประสาท ช่วยให้เกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนาน หรือโศกเศร้า

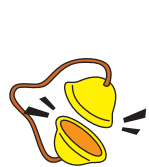
สุนทรียศาสตร์ ประกอบด้วย

เสียง

ทำนอง

จังหวะ

พื้นผิวและ
การประสานเสียง

ปัจจัยในการสร้างสรรค์ ผลงานดนตรีไทย

ความเชื่อ

ศาสนา

วิถีชีวิต

เทคโนโลยี

การรับรู้ถึงความงาม ของดนตรีไทย

ผู้ฟังต้องมีสมาธิ ตั้งใจฟัง ฟังซ้ำหลายๆ ครั้ง ต้องศึกษาเสียงของเครื่องดนตรี และพื้นฐานของบทเพลงนั้นๆ จัดลำดับการฟัง มีอารมณ์ร่วม และศึกษาความหมายของเพลง